Mykolas Michelbertas

Kražių kolegijos aplinka

2010 m. liepos mėn. VU ekspedicija tyrinėjo Kražių kolegijos (UK 1381) teritoriją Kražių senojo miesto vietoje (Kelmės r.). Archeologiniai žvalgomieji tyrinėjimai vykdyti pagal sutartį SŽ–366 su Kelmės rajono savivaldybės administracija.

Buvusio Kražių kolegijos pastato (dabar M. K. Sarbievijaus kultūros centras) P pusėje planuojama nutiesti lietaus kanalizacijos vamzdį, įrengti šulinėlius.

Pagrindinis ekspedicijos tikslas buvo ištirti dalį ploto būsimų darbų vietoje, nustatant kultūrinio sluoksnio storį, jo vertingąsias savybes. Tyrimai vykdyti palei išorinę kolegijos pastato sieną, kurios kryptis PV–ŠV (45°). Tai buvusių kolegijos pastatų vidinis kiemas. Iš viso prie minėtos sienos buvo iškasti 5 šurfai, kurių planuotas dydis pradžioje buvo 1,5x1,5 m. Šurfai kasti per 0,8–1,55 m nuo sienos, prie kurios buvo lietaus vandeniui nutekėti akmenų grindinys su po juo esančia izoliacine medžiaga.

Šurfai 1–3 ir 5 kasti iki 1,6–2,2 m gylio. Juose po velėna visur aptiktas statybinių griuvenų–atliekų sluoksnis su plytgaliais, tinko gabalais, čerpių, koklių duženomis. ***Šurfe 1*** 0,7–1,1 m gylyje rasta labai daug (per 300) sudaužytų juosvos spalvos vazoninių koklių fragmentų. Susidaro įspūdis, kad čia į duobę buvo suverstos kažkokios išgriautos krosnies liekanos. ***Šurfe 2*** 30 cm gylyje baigėsi statybinių griuvenų sluoksnis. Maišyta žemė buvo iki 1–1,2 m gylio. Joje aptikta žiestos keramikos fragmentų, tarp jų – puoštų tiesių ir banguotų linijų ornamentu. ***Šurfe 3*** po statybinių griuvenų sluoksniu iki 1–1,05 m gylio buvo juosva maišyta žemė ir gelsvas maišytas smėlis su negausiais keramikos radiniais. Įžemis šiame šurfe buvo pasiektas 1–1,5 m gylyje.

Atskirai reika aptarti ***šurfą 4***. Jis buvo iškastas tik iki 20 cm gylio, nes čia aptiktos plytų grindys. Plytų ilgis – 27 cm, plotis – 13 cm. Kai kurios plytos su braukomis. Šurfas buvo pratęstas iki pastato sienos. Ir pastarajame plote (1,5x1 m) buvo tos pačios plytų grindys. Matyt, tai buvusio kažkokio priestato patalpos grindys.

Šurfe 5 statybinių griuvenų–atliekų sluoksnis tęsėsi iki 2,2 m gylio. Jame daugiausia buvo plytgaliai, tinko gabalai. Aptikta ir koklių su žalia glazūra nedidelių fragmentų.

l–1,3 m gylyje šurfo 5 pakraštyje atsidengė mūrinės sienos liekanos (1 pav.). Iš viso sienoje buvo 9 plytų eilės, po kuriomis buvo didžiulis pamatų akmuo. Tai gotikinio mūrijimo siena, kurios aukštis nuo minėto akmens – 50–80 cm. Siena nuardyta nevienodai – pilnai išlikusios tik 6 apatinės plytų eilės. Greičiausiai šurfo 5 vietoje buvo pastato rūsio patalpa, į kurią ardant sienas buvo suverstas statybinis laužas.

Iškasus šurfus 1–5 paaiškejo, kad lietaus kanalizacijos tvarkymo darbai toliau į ŠR negalimi dėl šurfe 4 atidengtų plytų grindų ir šurfe 5 atidengtos pastato sienos liekanų.

Sutarus su užsakovais, jų nurodymu suplanuotos kitos lietaus nuotekų trasos vietoje buvo iškasti dar 2 1x2 m dydžio šurfai (6 ir 7). Planuojant šurfų vietas, išeities žyma pasirinktas taškas ties 27,3 m nuo pastato PV kampo į ŠR. Būsimos trasos kryptis – ŠV (315°) nuo minėto taško.

Šurfas 6 matuotas per 10 m nuo pastato sienos Kražantės vingio link. Šurfe iki 45–50 cm gylio buvo juoda žemė su statybinėmis atliekomis (plytgaliais, skaldytais akmenimis,

skiedinio gabaliukais). Maišyta žemė šurfe buvo iki 1,5 m gylio. Kai kuriose vietose buvo matyti ankstesnių perkasimų žymės, todėl šurfą teko kasti iki 1,9 m gylio.

Šurfas 7 kastas per 10 m į ŠV nuo šurfo 6 Kražantės link. Šurfe 7 iki 1–1,2 m gylio buvo statybinių griuvenų sluoksnis su skaldytais akmenimis, plytgaliais, tinko gabalais. Iki pat iškasto 1,9 m gylio šurfe buvo juodos žemės sluoksnis, taip pat su plytgaliais, čerpių fragmentais, tinko gabalais, buitinės keramikos šukėmis, vazoninių koklių fragmentais. Susidaro įspūdis, kad šurfo 7 vietoje iki 1,2 m gylio iš kitos vietos buvo atstumtas žemės sluoksnis su statybiniu laužu. Tik giliau esantis sluoksnis liko nejudintas.

Žvalgomųjų tyrimų metu buvo aptikta įvairių archeologinių daiktų, neskaitant XIX–XX a. vinių, stiklo duženų, įvairios to laikotarpio buitinės keramikos. Iš aptiktos ankstyvesnės keramikos galima paminėti žiestų puodų, puoštų tiesių ir banguotų linijų ornamentu, šukes. Tokia keramika Lietuvos teritorijoje pradėta naudoti dar vėlyvajame geležies amžiuje, tačiau gana plačiai gyventojų buityje naudota ir XIV–XVI a. Aptikti plokštinių koklių su žalia glazūra fragmentai, greičiausiai datuojami XVII a. Deja, pavyko rasti tik nedidelius jų fragmentus, iš kurių sunku atkurti visą koklio vaizdą. Vienas įdomesnių radinių – šurfe 2 aptiktas akmeninis sviedinys. Galbūt jis priklausė Mikalojaus Radvilos Juodojo 1565 m. pastatytos pilies arsenalui.

Šurfe 5 aptiktas mūro sienos liekanas tenka skirti XVI a. Matyt, tai statmenai į kolegijos pastatą statyto kito pastato išorinė siena. Vidinės šio pastato sienos fragmentai dar 1984 m. buvo atkasti archeologinių tyrinėjimų metu. Anot archeologo V. Žulkaus, pastatas buvo vienalaikis su dabar tebestovinčiu kolegijos pastatu ir galėjo būti pastatytas apie 1565 m.

1 pav. Kražių kolegijos aplinka. Mūro sienos liekanos šurfe 5. M. Michelberto nuotr.

Fig. 1. The vicinity of Kražiai College. The remains of the masonry wall in test pit 5.

(Žulkus V., Nauji duomenys apie Kražių pilį ir kolegiją, *Architektūros paminklai*, Vilnius, 1988, t. 11. p. 60, pav. 8).

2010 m. žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai papildė duomenis apie Kražių kolegijos pastatus, kultūrinį sluoksnį, buityje naudotus įvairius XVI–XVIII a. daiktus. Visi radiniai perduoti M. K. Sarbievijaus kultūros centro muziejui Kražiuose.

The vicinity of Kražiai College

In 2010, VU conducted a field evaluation in the inner courtyard of Kražiai College (Kelmė District), where the installation of a storm drain is planned. Seven test pits (a total of 15.25 m^2) were excavated and, in addition to construction debris, household pottery and fragments of various stove tiles dating to the 17th century were discovered. A stone cannonball, which perhaps belonged to the castle arsenal erected by Mikalojus Radvila Juodasis, was found. Test pit 4 contained a brick floor, test pit 5 the remains of a 16th-century masonry wall (Fig. 1).